

Kari Tarkiainen

FARAN FRÅN ÖST I SVENSK SÄKERHETSPOLITISK DISKUSSION INFÖR STOLBOVAFREDEN

1

Den 21 februari 1613 valdes patriarken Filarets son Mikael Romanov till innehavare av den utslocknade Rurikättens tron. Genom denna händelse tog en inre stabilisering av det av den stora oredans fador hårt drabbade Ryssland sin början. Genom tsarvalet råkade Sverige, som hade haft en egen kandidat till den vakanta tronen, Gustav II Adolfs bror hertig Karl Filip, i kollisionskurs med de nya makt-havarna i Moskva. Konflikten avvecklades genom segslitna förhandlingar mellan Sverige och Ryssland, förda under militära påtryckningar och öppet krig, och bilades genom freden i Stolbova den 27 februari 1617. Trätorerna fortsatte i mindre skala under ännu fyra år, tills även rågången var klar, vilket skedde genom att de bägge parterna undertecknade gränsöverenskommelsen den 3 augusti 1621.

Det ovan skisserade händelseförloppet, liksom också de föregående händelserna i de svensk-ryska relationerna, är genom forskningens insatser väl kända.¹ Källorna till det ryska krigets historia innehåller utöver konturerna till själva händelseförloppet även åsiktshistoriskt stoff. Den ryska frågan var inom riksledningen föremål för diskussion och debatt. Man kan lägga märke till åsikter om ryssarna yttrade bl.a. av Gustav II Adolf och Axel Oxenstierna. Den svenska riksledningen producerade krigspropaganda som var avsedd att göra effekt på den krigströtta allmänheten och som spreds genom öppna brev till undersåtarna samt genom tal och propositioner inför riksdagar och ständermöten. I det följande är det

¹ Följande arbeten belysande de svensk-ryska förhållandena åren 1595—1621 kan här nämnas: *Werner Tawaststjerna*, Pohjoismaiden viisikolmattavuotinen sota. Sotavuodet 1590—1595 ja Täysinän rauha [Nordiska 25-åriga kriget. Krigsåren 1590—1595 och freden i Teusina]. Historiallisia Tutkimuksia 11. Helsingfors 1929; *Helge Almquist*, Sverige och Ryssland 1595—1611. Tvisten om Estland, förbundet mot Polen, de ryska gränslandens eröfring och den stora dynastiska planen. Diss. Ups. Uppsala 1907; (*Generalstaben*), Sveriges krig 1611—1632, Band I. Danska och ryska krigen. Stockholm 1936; *J. J. Mikkola*, Stolbovan rauhanneuvottelut venäläisen arkistoaineksen pohjalla [Fredsförhandlingarna i Stolbova i ljuset av ryskt arkivmaterial]. Historiallinen Aikakauskirja 1938. Helsingfors 1938 och *Arvi Korhonen*, Suomen itärajan syntyhistoriaa [Om den finska östgränsens tillkomsthistoria]. Puolustusministeriön sotahistoriallisen toimiston julkaisuja III. Borgå 1938.

meningen att följa en av trådarna i den utåtriktade propagandan och interna åsiktsbildningen, nämligen uppfattningarna om den ryska faran. Säkerhetsaspekten ingick under den ifrågavarande tiden som en viktig beståndsdel i den gängse Rysslandsbilden i Sverige, som därutöver innehöll kyrko- och allmänt kulturpolitiska åsikter.²

Såsom ovan har antytt, förekom det två slags opinionsbildning i Rysslandsfrågan: dels penetrerade man problemen inom riksledningen, dels riktade man propaganda till allmänheten. Såväl Gustav II Adolf som riksrådet ansåg det viktigt att klargöra för undersåtarna, varför en aktiv utrikespolitik var nödvändig. Detta gjordes för att dämpa ”allehande tal och snack” i utrikespolitiska frågor från allmänhetens sida, som hade en benägenhet att motsätta sig vittsyftande expensionsplaner. Man strävade till att tysta ned alla tecken på krigströtthet och osämja i riket, som hade kunnat nå utlandet och minska fiendernas fredsvilja.³ Vad beträffar åsikterna om Ryssland företer den interna diskussionen och den utåtriktade propagandan knappast några stora skiljaktigheter. Man skulle vänta sig, att den interna diskussionen skulle blotta meningsmotsättningar och även annars vara mera nyanserad än den direkta propagandan, men så är inte fallet. Den Rysslandsbild man möter är likadan oberoende av den situation då den har klätts i ord. Någon åtskillnad mellan diskussion och propaganda har därför ej gjorts i det följande.

Uppfattningarna om det potentiella hotet från Ryssland intog en dominerande plats i 1610-talets östpolitiska argumentering. Den svenska riksledningen gjorde efter Mikael Romanovs val till tsar gällande, att dess agerande gentemot Ryssland syftade till att säkerställa riket mot angrepp från öst. Huruvida detta var det huvudsakliga skälet till en fortsatt krigföring mot Ryssland eller huruvida det var handelspolitiska intressen, som låg bakom det svenska handlandet, är svårt att avgöra. Den nyare forskningen har poängterat, att Sveriges strävan att komma i besittning av handelsvägarna till Ryssland var drivfjädern bakom Karl IX:s och Gustav II Adolfs östpolitik.⁴ I källorna från denna tid förekommer i och för sig

² Om de senare jfr *Kari Tarkiainen*, Den svenska synen på den grekisk-ortodoxa religionen i början av 1600-talet. Kyrkohistorisk Årsskrift 1971. Uppsala 1971 samt *Densamme*, De ryska ”nationalegenskaperna” enligt svensk uppfattning i början av 1600-talet. Historiska och litteraturhistoriska studier 48. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland nr 456. Helsingfors 1973.

³ *Sverker Arnoldsson*, Krigspropagandan i Sverige före trettioåriga kriget. Göteborgs Högskolas Årsskrift 47. 1947:7. Göteborg 1941 s. 5 och 8.

⁴ En handelshistorisk tolkning av den svenska expansionen österut framläggs i flera arbeten av *Artur Atman*, av vilka i detta sammanhang kan nämnas *Freden i Stolbova*. En aspekt (Scandia 19. Lund 1950); *Ryssland och Europa*. En handelshistorisk översikt (Skrifter utgivna av Ryska Institutet vid Stockholms högskola. Stockholm 1946); *Till det svenska Östersjöväldets problematik* (Studier tillägnade Curt Weibull. Göteborg 1946) och *Vasarnas Östersjöpolitik*. Några synpunkter (Historielärarnas förenings årskrift. Västermik 1945). Av de ryska forskningarna i ämnet kan nämnas *I. P. Saskolskij*, *Stolbovskij mir 1617 g. i torgovyje otnošeniia Rossii so švedskim gosudarstvom* [Freden i Stolbova och handelsförbindelserna mellan Ryssland och den svenska staten]. Moskva-Leningrad 1964.

rätt talrika handelspolitiska yttranden — man spekulerade bl.a. om svenskt handelsmonopol på Ryssland och talade om vikten av att kunna kontrollera Vita-havsrouuten — men dessa yttranden är ändå få jämfört med de säkerhetspolitiska argumenten. De ekonomiska aspirationerna kan givetvis ha varit uslagsgivande för den förda politiken, men det var mindre opportunt för beslutsfattarna att säga detta rent ut. Säkerhetsaspekten kunde däremot ges riklig publicitet. I denna studie tages inte ställning till huruvida det ryska kriget 1609—1617 var mera handels- än säkerhetspolitiskt betingat. Vi kan nöja oss med konstaterandet, att bägge motiven måste ha spelat en roll i svenskarnas engagemang i öst. I det följande undersöks den säkerhetspolitiska argumenteringen, som bjuder på en rikare provkarta på åsikter.

2

De meningar om den ryska faran, som yppades i 1610-talets säkerhetspolitiska diskussion, består vid närmare betraktande av tre olika påståenden, som varvades med varandra och med uppgifter om det faktiska östpolitiska läget. Dessa påståenden var följande:

- 1) Ryssland är alltid utvidgningsvilligt;
- 2) Ryssland är alltid opålitligt; samt
- 3) Sverige behöver en förpost eller buffert mot det ryska hotet.

Dessa åsikter var vid 1610-talets början inga nymodigheter, utan hade funnits i Sverige under en lång tid. För att belysa hur färgad av tradition den svenska synen på Ryssland var under den ifrågavarande tiden är det nödvändigt att här beröra några tidigare belägg för de nämnda åsikterna.

Det första av dessa synsätt, uppfattningarna om Rysslands *expansionsvillighet*, förekommer i svensk säkerhetspolitisk debatt sedan 1500-talets mitt och återspeglar Rysslands snabba territoriella tillväxt sedan 1400-talets andra hälft. Det var inte ovanligt, att man beskyllde Moskvariket för sådan utåtriktad aggressivitet, som andra stater saknade. Till de mera skrämnda betraktarna av Ryssland hörde bl.a. Gustav Vasa, som år 1556, då en legation skulle skickas i väg till Danmark, skrev till sin son Erik, att moskoviten strävade efter att bli en sådan stormakt runt Östersjön som Turkiet är i Asien och Afrika. De kristna herrarna runt Östersjön var minst lika splittrade som grekerna, vilkas svaghet hade gett turkarna möjligheten att bilda ett imperium.⁵ Till kung Kristian skrev Gustav Vasa något senare, i augusti 1556, att ryssen var inte enbart av naturen intresserad av att göra

⁵ Gustav Vasa till Erik den 20.3.1556. Konung Gustaf den Förstes Registratur XXVI. Utgifvet af Riksarkivet genom Joh. Ax. Almquist. Handlingar rörande Sveriges historia. Första serien. Stockholm 1911 s. 167—168.

sitt rike större — alltså i likhet med andra stater — utan han var dessutom så full av övermod, att han redan hade tagit sig kejsartitel såsom också turken hade gjort till en början, innan denne hade anfallit kristna folk. Av detta kunde man utläsa, att även moskoviten nu syftade till att underkuva alla sina grannar.⁶

Gustav Vasas åsikt om Ryssland som en blivande stormakt inom Östersjöområdet tillhör de första beläggen för att uppfattningar om den ryska faran började sprida sig runtom i Europa. Det tidigare relativt okända Ryssland blev vid 1500-talets mitt föremål för uppmärksamhet på många håll på kontinenten. Det österrikiska sändebudet Sigmund von Herberstein gav 1549 ut den första handboken om Ryssland ”*Rerum Moscoviticarum Commentarii*”, som före det livländska krigets utbrott hann komma ut i fyra upplagor. Engelsmännen fann 1553 vägen till Vita havet och den nyupptäckta handelsrouten ledde till stegrat intresse för Ryssland i det brittiska öriket.

Sin verkliga entré på den europeiska arenan gjorde Ryssland emellertid genom anfallet mot Livland 1558. Ordensstatens dramatiska sönderfall fick ett mäktigt eko i Europa. Flygskrifter och paskiller av livländsk proveniens vann en stor spridning och Sigmund von Herbersteins Rysslandsbok såldes i 14 upplagor mellan 1557 och 1583.⁷ Den allmäneuropeiska känslan om Rysslands farlighet, som det livländska kriget hade skapat, syns bl.a. av kurfurst Augusts av Sachsen åsikt, att den ryska faran hotade hela Europa. Kejsar Ferdinand skrev till Rom, att tsar Ivan IV knappast skulle nöja sig enbart med Livland, utan skulle erövra Tyskland, Nederländerna, England och hela Östersjöområdet. Fransmannen Hubert Languet förutspådde 1558, att Ryssland var det rike, som i framtiden skulle växa mest. Den allmänna åsikten i de östra delarna av Mellaneuropa var, att Ryssland helt borde hållas utanför de europeiska staternas krets.⁸ Flera av de allmäneuropeiska åsikterna om den ryska faran tycks överensstämma med samtida och något senare svenska uppfattningar, såvitt detta går att fastställa genom den litteratur, som knapphändigt behandlar denna aspekt i den dåtida europeiska Rysslandssynen.⁹

Från Johan III:s tid känner man till existensen av en domedagsprofetia, i vilken Sveriges rikets totala undergång, förorsakad av en rysk invasion i Finland, förutspåddes till år 1591. För att undvika det omedelbara grannskapet till Ryssland skulle även Danmark ta sin del av bytet och besätta delar av Sverige, sades det i paskillen, som tydligen var riktad mot kungens krigspolitik.¹⁰ Något senare, efter

⁶ Gustav Vasa den 18.8.1556. Ibidem s. 469—470.

⁷ Jfr *Kari Tarkiainen*, ”Vår Gamble Arffiende Ryssen”. Synen på Ryssland i Sverige 1595—1621 och andra studier kring den svenska Rysslandsbilden från tidigare stormaktstid. *Studia Historica Upsaliensia* 54. Uppsala 1974. Kap. III.

⁸ *W. Platzhoff*, *Das erste Auftauchen Russlands und der russischen Gefahr in der europäischen Politik*. *Historische Zeitschrift* 1916. München und Berlin 1916 s. 88—90.

⁹ Jfr *Kari Tarkiainen*, ”Vår Gamble Arffiende Ryssen”. Kap. III speciellt not 21.

¹⁰ RA, Militaria. Krigshistoriska samlingen V:5. Citerad i *Kari Tarkiainen*, *Ryssfruktan som*

Johan III:s död, blev uppfattningarna om den ryska faran föremål för uppmärksamhet i den strid som då blossade upp mellan de bägge rivaliserande furstarna, konung Sigismund och hertig Karl. Den tid, åren 1592—1600, då tvisten mellan dem pågick på svenskt område, kan inte betecknas som någon bottennotering i de svensk-ryska relationerna — tvärtom övergick man från ett långvarigt krig till fredstillstånd efter överenskommelsen i Teusina år 1595. Hertig Karls och konung Sigismunds ömsesidiga beskyllningar om motpartens samröre med de expansionsfärdiga ryssarna byggde på reminiscenserna från en tidigare period, då den ryska faran hade varit mera aktuell för Sverige. Även blotta misstanken om samarbete med ”kristenhetens fiender”, som ryssarna på 1500-talet kallades, ansågs i folkopinionen ha en komprometterande effekt, som de bägge parterna försökte utnyttja i sin agitation gentemot varandra.¹¹ Även från 1600-talets början, då Ryssland var svagt, finns det uttalanden, som tyder på att uppfattningarna om det ryska hotet levde kvar. Sålunda målade rådet rikets situation i tämligen mörka färger i mars 1612. Man konstaterade, att ”alle våre grannar, ähre våre fiender”, såväl polackerna, ryssarna som danskarna. ”Ingen ort j Sverige, Finland och Lijffland” var säker för fiendens anfall. Det dystraste var dock, att varje fiende är ”eller åthminste meenar sigh vara mechtigare och starckare ähn vij”.¹² Speciellt Finlands läge var prekärt enligt ett utlåtande av Gustav II Adolf, eftersom denna landsända var ”närmare Fiende belägen, och endeles medh honom landfast, så att han medh heel Krijgsmacht, på fåå dagar, kan uthur Lijfflandh eller Pleškovske Furstendömen vara i Vijborg”. Om nu så skulle ske, att ”Vijborgh . . . på något-handa sätt blefve aff Fienden intagit, och sådan det andre Finlandh, anten lockande eller skrämmande ginge honom tillhanda”, skulle Sverige därav lida obotlig skada.¹³ Den fiende, som kungen närmast hade i tankarna, var Polen, men den polska faran kombinerades i detta yttrande med den traditionella bilden av den ryska faran — Finland gränsade ju till Ryssland och Viborg hade spelat en viktig roll som mur mot de ryska anfällen tidigare.

Tanken om Rysslands *opålitlighet* synes ha varit vanlig i Sverige redan innan ryssarna gjorde svenskarna besvikna genom att välja Mikael Romanov till tsar år 1613. Man var av den åsikten, att ryssarna i sitt umgänge med utlänningar var allmänt bedrägliga, och betraktade deras opålitlighet rentav som ett slags natio-

slagträ i propagandastriden mellan hertig Karl och konung Sigismund. Historisk Tidskrift för Finland 1970. Helsingfors 1970 s. 5.

¹¹ Jfr sistnämnda studie.

¹² Rådslag om rikets svåra läge den 25.3.1612. RA, Rådets handlingar och brev 10 a. Rådslag 1612. Kopia.

¹³ Gustav II Adolfs instruktion för Henrik Horn till hertig Johan den 26.5.1612. RA, RReg 1612 jan.—juni: 356—357v. Refererad i *Gustaf Södergren, Om Gustaf II Adolfs plan att blifva rysk czar*. Diss. Lund. Vexjö 1868 s. 17—20,

nellt kännetecken.¹⁴ I utrikespolitiska sammanhang betydde denna uppfattning, att de avtal och överenskommelser, som man hade slutit eller ämnade sluta med ryssarna, ofta ansågs vara osäkra. I ett memorial till en beskickning, som i april 1601 reste från Sverige till Ryssland, befallde hertig Karl legationen att påpeka just detta för ryssarna. Om ryssarna tillät sig ”att holle och göre om inthz alle handlingar när man ville”, kunde inga kristliga fördrag med dem hållas i kraft.¹⁵ Samma synsätt dominerar i två aktstycken från juni 1602, av vilka det ena utgjordes av hertig Karls brev till Boris Godunov, det andra av en framställning till hertigens egna undersåtar. I skrivelsen till tsaren betonade Karl, att om Boris Godunov bröt den evigvarande freden, så blir ”heela verlden . . . kunnigt att i Rysser äre sådant Folck som holle hvarken bref eller Segel”. Likaså skulle det stå klart för det svenska folket att ”opå the Ryskes lofven är inthett till att byggia”.¹⁶ I ett betänkande till de i Stockholm under samma tid församlade ständerna, bland vilka hertig Karl trodde sig se defaitistiska och krigströtta stämningar, beskrev han, hur man med eftergifter naturligtvis kunde nå samförstånd både med Danmark och med Polen. Med ryssen kunde rikets ständer ”ock hafva god vänskap, så framt de vilja gifva honom Narva och Reval och framdeles Viborg med, och [han] håller ändock frid, så länge han vill”.¹⁷ Exakt samma uppfattning kommer fram i ett brev i januari 1603 till Anders Lennartsson, som hade yrkat på fred med Polen. Kanske ville Anders Lennartsson få till stånd en sådan fred, sade hertigen, ”att man skall gifve bort land och folk, och vara om fredhen lijka viss, efter som medh Kexholm skeedde, hvilket ock i oträngde måle bortgafs, allenne för reddhoge skulld, och i then acht, att man skulle hafve medh Ryssen dess fastere venskap och fredh. Men hurudana then freden nu är, thet hafve vij handom röön, så att man icke veet sigh någon stund för ryssen frij”.¹⁸ Karl IX:s syn på Ryssland illustreras bra av en passus i ett brev till Magnus Brahe och Nils Bielke från början av november 1608. I Ryssland fanns det vid denna tid två rivaliserande furstar, en av de många falska Dmitrijerna som tronpretendent och Vasilij Sjuiskij som tsar i Moskva. Om den nye Dmitrij skulle bli storfurste, skulle han utan vidare vara ”een odrägelig och skadelig granne”. Men gick det så, att tsar Vasilij satt kvar, var det inte säkert, att förhållandet skulle vara bättre —

¹⁴ En del belägg för denna uppfattning från den ifrågavarande tiden finner man i *Kari Tarkiainen*, De ryska ”nationalegenskaperna” enligt svensk uppfattning i början av 1600-talet s. 38—44. Jfr också synsättet på ryssarna i ”Anonymi Relation om förloppet mellan 1587 till 1596 emot Hertig Carl”, citerat i *Kari Tarkiainen*, Ryssfruktan som slagträ i propagandastriden mellan hertig Karl och konung Sigismund s. 9.

¹⁵ Memorial till sändebuden den 20.4.1601. RA, RReg 1601:56.

¹⁶ Hertig Karl till Boris Godunov den 3.6.1602. RA, RReg 1602 jan.—juni: 144.

¹⁷ Hertig Karls betänkande den 15.6.1602. Cit. i *Gustaf Oskar Berg*, Riksdagen i Stockholm 1602. Diss Ups. Stockholm 1883 s. 77.

¹⁸ Hertig Karl till Anders Lennartsson den 7.1.1603. RA, RReg 1603:6v. Jfr *Helge Almquist*, Sverige och Ryssland s. 76 not 2.

”thet och kan gå [på samma sätt] hvar then andre beholler öfverhanden”.¹⁹ Yttrandet blottar Karls ständiga misstanke gentemot Ryssland — därifrån hade man egentligen aldrig annat än osäkerhet att vänta.

Uppfattningarna om Rysslands expansionsvillighet och dess allmänna opålitlighet som granne utgjorde bakgrunden till en sedan 1500-talets senare hälft existerande tanke om nödvändigheten av en skyddande *förpost* mellan de svenska kärnlanden och Moskvariket. Ett av de första beläggen för denna idé finner man i ett osignerat brev från 1577 till hertig Karl — möjligen från Johannes Berndes — där det stod, att det just då hårt belägrade Reval hade en synnerlig betydelse som rikets förpost mot öst, vilket många inte hade förstått.²⁰ Samma tanke framskymtar i ett av hertig Karls öppna brev till undersåtarna i maj 1601, där Karl betonade, att Estland var ”som een mur för Sverigis Rijke bådhe för Rydzen och the Poler”, som man måste försvara med energi.²¹ När Sverige hade vunnit fast fot i nordvästra Ryssland efter 1609, började man poängtera de ockuperade områdenas värde som skyddsmur på ett sätt, som mycket liknade det tidigare talet om Estlands roll som Sveriges förpost. ”Dhet Nougårdiske Furstendömet ähr icke allenast en Borgh för Finlandh och för Sverige, uthan hvar det kundhe aff oss behålles, vore det Sverige till en stor prouffit, för dhe kostelige vahrur skull som ther falle, och elliest för dheras nähra lägenheet skull.”²² Nästa steg — då utsikter tycktes föreligga att få hertig Karl Filip antagen till Rysslands tron — var att betrakta hela Ryssland som förmur mot det under denna tid aktuella polska hotet. Vid riksdagen i Stockholm 1612 yttrade Gustav II Adolf, att Ryssland var ”itt mechtigt och fruchtsampt landh . . . och . . . endeles såsom itt brystvern för Sverige på den sijdhen, så länge enighet är oss emillan”.²³

3

Dessa tre element — faran för anfall österifrån, ryssarnas opålitlighet och nödvändigheten att skaffa riket skyddsområden i anslutning till östgränsen — har en helt dominerande ställning i 1610-talets diskussion. Två av dem påträffar man

¹⁹ Karl IX till Magnus Brahe och Nils Bielke den 3.11.1608. RA, RReg 1608:474—474v.

²⁰ Jfr *Werner Tawaststjerna*, Pohjoismaiden viiskolmattavuotinen sota. Vuosien 1570 ja 1590 välinen aika [Nordiska 25-åriga kriget. Tiden mellan 1570 och 1590]. Historiallisia Tutkimuksia I. Helsingfors 1918—1920 s. 169—170.

²¹ Hertig Karl till alla landsändar i Sverige den 14.5.1601. (*Johan E. Waaranen*), Handlingar upplysande Finlands historia under Karl IX:s tid. I (1600—1602). Samling af urkunder rörande Finlands historia I. Helsingfors 1863 s. 130—131.

²² Gustav II Adolfs instruktion för Henrik Horn till hertig Johan den 26.5.1612. RA, RReg jan.—juni: 356—357v.

²³ Förhandlingarna den 6.11.1612. Svenska Riksdagsakter. Utgifna af Kongl. Riksarkivet. Första serien 1521—1718. Avdelning II. Tiden från 1611. Del I:1 (1611—1612). Stockholm 1931 s. 211.

redan i det första dokument, som tillkom i Sverige efter Mikael Romanovs val till tsar — men innan man någonting visste om denna händelse. Gustav II Adolf skrev i ett brev till sin fältherre i öst, Jakob De la Gardie den 2.3.1613, att Sverige bör fortsätta den hittills förda försiktiga politiken och betonade, att fältherren bör ha ”Rijkzens Securitet . . . väll och förnuftigt . . . i acht, Serdeles medhan i väll vethe hvadh folkslagh de Rysser ähre” — en hänvisning till grannfolkets opålitlighet. Därför borde man med alla medel hålla fast vid de erövrade fästningarna ”som liggie längz vår grentz, och ähre för våre landh, Finlandh och Estlandh såsom en förborgh”, nämligen Kexholm, Nöteborg, Ivangorod och även Novgorod.²⁴

När tsarvalet småningom blev känt i Stockholm, beslöt regeringen att sända den svenska tronpretendenten hertig Karl Filip till Viborg i hopp om att det ännu skulle gå att övertala ryssarna att ta honom till tsar. I de den 18.6.1613 under-tecknade instruktionerna, som de ledsagande sändebuden fick med sig, ställdes vittgående territoriella krav på Ryssland, som omfattade bl.a. Ishavsområdet från Kolahus ända till Archangelsk samt landområden runt Finska vikens östligaste del. Sverige ville dessutom ha ensamrätt på den ryska handeln.²⁵ Det dynastiska projektet var efter Mikael Romanovs val emellertid dömt att misslyckas och avvecklades relativt snart. Omkastningen i utrikespolitiken kom fullt till synes i december 1613 vid riksdagen i Västerås. Den kungliga propositionen från den 22.12.1613 säger indirekt, hurudant ställningstagande kungen önskade från ständernas sida. I den frågades det, om Sverige skulle köpa fred med fästningarnas återlämnande, vilket skulle ”stärka vår falska fiende och ändock inte [ge] någon säker fred”.²⁶ Rysslands opålitlighet och nödvändigheten att ha en fästningslinje i öst kopplades i denna proposition på ett sedvanligt sätt samman.

Målsättningen i kriget kom till synes vid riksdagen i Örebro i januari 1614. Kungen beskrev i sin proposition läget och lät ständerna ge sina svar. Änkedrottning Kristina svarade den 15.1.1614, att riket ingalunda borde släppa ifrån sig några erövningar, innan en säker fred hade uppnåtts. Hertig Johan av Östergötland ansåg däremot, att Kexholm och Ivangorod räckte som ersättning för det riket offrat i kriget. Då ständerna deklarerade en mycket stark fredsvilja, ansåg kungen den 21.1.1614 det vara nödvändigt att svara skarpt till hertigen, som enligt honom företrädde en farlig defaitistisk linje. Sådana fästningar borde ej återges, som ”defendere Finlandz gräntzor och uthsluuta Ryssen alldeles ifrån Östersiösijdan”.²⁷ Resultatet av riksdagen blev, att kungen för att ernå en snabb

²⁴ Gustav II Adolf till Jakob De la Gardie den 2.3.1613. RA, RReg 1613 jan.—april: 206.

²⁵ (*Generalstaben*), Sveriges krig I s. 422—424.

²⁶ (*E. W. Bergman*), Register öfver rådslag i konung Gustaf II Adolfs tid 1612—1632. Meddelanden från svenska riksarkivet 2, IX. Stockholm 1885 s. 254.

²⁷ Gustav II Adolf den 21.1.1614 till hertig Johan av Östergötland. Svenska riksdagsakter. Första serien 1521—1718. Avdelning II. Tiden från 1611. Del I:2 (1613—1616). Stockholm 1932 s. 361.

uppgörelse skulle avstå från mera vittgående planer men ändå hålla fast vid kravet på att få behålla förvärven vid Finska viken.²⁸

De närbelägna fästningarna vid Finska viken behövdes för att avvärja ett ryskt hot, om och när ett sådant skulle återuppstå. I diskussionen 1614—1617 beskrivs denna hypotetiska fara i ordalag, som vittnar om att man hade 1500-talets långa krig och permanenta osäkerhetstillstånd vid östra gränsen i minnet. För att bevisa nödvändigheten av att rikets område utvidgades i öst använde man formuleringar, som starkt påminde om 1500-talets språkbruk.

Under våren och försommaren 1614, då kungen befann sig i Finland, diskuteras Rysslandsfrågan mellan honom och regeringen i Stockholm. I en den 5.4.1614 daterad proposition begärde Gustav II Adolf av rådet ett betänkande om östpolitiken. Kungen ville inte vända sig till den nye storfursten Mikael Romanov med en skrivelse, eftersom han kände till ”Rydzens Barbariske högtraffande Sinne”, som skulle uppfatta detta förfaringsätt som eftergift och bli ”mehrre opbläste och trögere till nogon handel”, utan trodde, att ryssarna ”snarere medh alfvar och voldh skole kunne skrähmas, än som medh godhe låckes till att inlätthe sigh uthi nogon vänligh handel”.²⁹ Riksrådet svarade på denna och en senare, den 9.5.1614 utfärdad kunglig skrivelse med ett betänkande den 26.5.1614. Med ryssarna var det svårt att handskas därför, att ”de för sin infödde ståltheet skul lyckones ostadigheet inthet betrachte”. Och ryssarna behövde väl inte heller ta läget så allvarligt, eftersom klara tecken på stabilisering av deras rike redan kunde iakttas. Ett förenat Ryssland skulle vara ”så stort, mechtigt och fruchtbaart, att om dedh ähn icke så strax kan sine granner offendera”, kan det åtminstone skjuta det slutliga avgörandet på framtiden i förvisning om att dess resurser skulle möjliggöra en resning ur vågdalen någon gång senare.³⁰ Detta betänkande, som väl avspeglar rådsmedlemmarnas konstant misstänksamma syn på Ryssland, tillfredsställde säkerligen Gustav II Adolf, som var inställd på nödvändigheten av en intensivare krigföring i öst. Den 13.5.1614 skrev han till hertig Johan av Östergötland om läget. Att lämna fästningarna till ryssarna skulle inte leda till fred, ty svenskarna skulle ”ändå icke hafve dess bättre vänner utaf them, uthan altijdh förmode theres Fientdlige infall uthi våre egne Gräntzser”. Kungen såg hellre, att — om det nu blev ett ordentligt krig mellan Sverige och Ryssland — ”the föhre Krigh medh oss till att vinne sitt igen, än att vij skulle Feigde medh them, till att försvahre vårt egit”.³¹

²⁸ (*Generalstaben*), Sveriges krig I s. 446.

²⁹ Gustav II Adolf till riksrådet den 5.4.1614. RA, RReg 1614 jan.—maj: 575.

³⁰ Riksrådet till Kungl. Maj:t den 26.5.1614. RA, RReg 1614 juni—dec.: 1384—1391 samt RA, Rådets handlingar och brev 10. Rådslag 1612—1629. Tryckt i Svenska riksdagsakter. Avdelning II. Del I:2 s. 512—515.

³¹ Gustav II Adolf till hertig Johan av Östergötland den 13.5.1614. RA, RReg 1614 jan.—maj: 687.

Av intresse är också en öppen proklamation av den 4.6.1614 till alla landsändar. Ryssarna framställdes i detta aktstycke som förrädare, som skamligen hade svikit sina löften till Karl IX och nu senast vägrat att acceptera Karl Filip som sin storfurste. Att göra som ryssarna ville — att lämna fästningarna tillbaka — stred mot Sveriges ”Säkerheet och Tryggheet”. Man kunde nämligen inte veta, ”hvadh Naborskap vij af them, när vij dem deres igen gifvid hafve, skole hafve till att förmodhe”.³² Rådsherrarna fruktade, att kungens öppna brev kanske skulle möta motstånd bland folket. Den 25.6.1614 skrev de nämligen till Hans Eriksson, att om denne märkte att undersåtarna ”någott stöte sigh på thett, H.K.Mt uthi brefvet skrifver och förmärker, Nembligen at H.K.Mt icke kan lefrere Slotten, som intagne ähre, Ryssen igen”, borde denne på det starkaste understryka nödvändigheten av att fästningarna stannade i Sveriges ägo. Han borde säga, att genom att återlämna slotten ”gåfves honom [ryssen] legenheett att göra inlop på Finland, der verre vore att möthe honom, än såsom uthi sitt eigett landh”.³³

När de svensk-ryska förbindelserna alltmer lutade mot öppet krig, fanns det i Västeuropa makter, som intresserade sig för att åstadkomma lugn i Östeuropa, nämligen handelsnationerna England och Holland. På sommaren 1615 hade man kommit så långt, att Storbritanniens fredsmäklare John Merrick hade anlät till Novgorod för att där jämka de stridande parternas meningar samman, samtidigt som en stor holländsk beskickning förberedde sin resa till krigsskådeplatsen.³⁴

Den svenska attityden gentemot ryssarna var sedan sommaren 1614 fastspikad — moskoviterna var ett förrådiskt släkte, som respekterade endast våld. Man var tvungen att uppträda med svärdet i handen för att frambringa en lösning. För den officiella svenska misstron mot ryssarna är ett kapitel i Petrus Petrejus' verk ”Regni Muschovitici Sciographia” (1615) karakteristiskt.³⁵ Det återspeglar stämningarna från omkring 1614—1615:

”När the Muskoviter hafva ovänskap med sina Grannar, och annorlunda sigh icke kunna medh them förlijka och förena, uthan the vela föra Krigh opå them, tå göra the icke som hoos andra Christne Potentater i Verlden brukeligit och sedvanligit är, och säija them til genom sina Herolder och breff, krigh och fiendskap, at the måge veta hvar effter the sigh rätta skulle, uthan för än theas Grannar veta ther aff ett ord, så falla the med några tusend man in uthi theas Land, och thet förhäria så mykit som the kunna medh mord och brand, ja, förr än theas Grannar få thet spöria, och kunna komma uti Rustning, så hafva the Landet förderfvat och rykt uthaff, såsom noghsamt aff theas Crönikor står til att bevijsa, och såsom the sina krigh medh svick och ilfundigheet begynna, så bruka the och samma konsten när the göra fredh, synnerligen när

³² Öppet brev till alla landsändar den 4.6.1614. RA, RReg 1614 juni—dec.: 805—807.

³³ Rådet till Hans Eriksson den 25.6.1614. RA, Rådets handlingar och brev 9 a. Rådets koncept till utgångna skrivelser 1612—1632. Även i RA, RReg 1614 juni—dec.: 1398—1399.

³⁴ (*Generalstaben*), Sveriges krig I s. 487—494.

³⁵ Om detta verks tillkomsthistoria se *Kari Tarkiainen*, Petrus Petrejus som skildrare av Ryssland. Lychnos 1971—1972. Uppsala 1973 s. 259—262.

the säija sigh vele göra een evigh fredh medh sina Grannar, ther aff the som tå theras bedrägerij intet förstå, utan them troo och mena, at sådan uprättat fredh skal obrotz-ligen hållas, blifva the tå bedragna. Ty the säija, at then evige fred som the med sina ovänner giordt haffva, icke bör hållas länger än som the Potentaters Lifztidh räcker, och så länge the lefde, så varade theras evigheet, och then evige fredh. Men när the dödde, så dödde och then eviga freden medh theras evigheet, och begynna så åter när then Herre dödh är, anthen at föra krigh på nytt, eller och fredhen som then framfarne Herre giort haffver, på nytt stadfästa och confirmera, eller andra tiender aff them höras, om theras lägenheet så kan tilsäija. Derföre vore aldrabäst och rådeligast, när fredh medh the Muskoviter handlas och görs, at the then besluta på så många åhr som them kan sämias emellan, och för än aldeles samma åhr til ända löpa, the then på nytt igen, så många åhr som the vela, tå stadfästa och confirmera, så framt then parten som tro och lofven achtar, vil blifva obedragen, och the Muskoviter icke infalla uti hans Land, för än han veet thet itt ord af, och thet häria och fördärfva, såsom ofta skedt är och hans Grannar ther om nogsamt vitnesbörd giffva kunna.³⁶

I Petrus Petrejus' skildring återspeglas den vid denna tid allmänna stämningen — känslan av osäkerhet och fruktan för överrumpling från ryssarnas sida, en känsla som ansågs vara av gammalt rådande bland Rysslands grannar. Den på 1500-talet gängse metoden att sluta fred bara för ett antal år framåt, vilket författaren rekommenderade, följde riksledningen nog inte. Dess målsättning för att nå ett säkrare läge i rikets östra delar var denna gång en annan, man strävade nämligen efter att skaffa Sverige en strategiskt betryggande gräns.

Samtidigt som de preliminära kontakterna för fredsförhandlingarna ägde rum förberedde Gustav II Adolf en krigsoperation i stor skala — belägringen av Pskov. Innan han lämnade Stockholm för att delta i företaget, publicerades ett öppet brev till undersåtarna i hela riket, vari nödvändigheten av att kungen själv begav sig i fält underströks. Det var känt för alla, i vilka svåra krig riket hade under senare tid varit inblandat, ”serdeles medh vår gamble Arffiende Ryssen”.³⁷ Det är värt att märka, att ordet ”arvfiende”, som starkare än andra termer understryker kontinuiteten i den ryska faran, finns i detta uttalande. Jag har funnit detta ord endast vid ytterligare ett tillfälle under ungefär samma tid; år 1595 använde den österrikiske medlaren av Teusinafreden Ehrenfried von Minckwitz termen ”Ertzfeindt” i ett brev till svenskarna och då i fråga om Turkiet.³⁸

Den hårda linjen gentemot Ryssland kommer även till synes i en kunglig skrivelse den 14.11.1615 till de svenska fredsförhandlarna. Det vore inte förståndigt, hette det, ”att leffverere een så falsk, svijkfull och därhoos mechtig granne, een sådan lägenheet och Land igen”. Särskilt viktigt var det enligt Gustav II Adolf, att man behöll Nöteborg och Ivangorod, de två ryska fästningar, som låg i anslut-

³⁶ *Petrus Petrejus, Regni Muschovitici Sciographia*. Thet är: Een viss och egenteligh Beskriffning om Rydzland. Stockholm 1615. 4:e boken s. 1—2.

³⁷ Öppet brev till undersåtarna den 26.6.1615. RA, RReg 1615 jan.—juni: 534.

³⁸ Ehrenfried von Minckwitz till de svenska sändebuden den 4.4.1595. RA, Muscovitica 10.

ning till Finska viken. ”Att effterlata Ryssen Ivangorodt igen, ähr inthett annadh ähn att fhöra sigh på nytt, medh Ryssen inom kort tijdh i träta”, och inte endast med ryssen, utan också med hans västeuropeiska handelspartners, konstaterade kungen.³⁹

Nästan samma ord som ryssarnas opålitlighet använde Axel Oxenstierna i sitt betänkande från följande dag, den 15.11.1615, till kommissarierna. Både kungen och kanslern befann sig vid denna tid i Narva, varför det kan anses naturligt, att de dryftat saken tillsammans. ”Dedh ähr uthan om allt tvijffvel santt,” skrev kanslern, ”att vij hoos Ryssen haffve en falsk och där breveded mechtig granne; hvilken för sin medfödde och sosom med modernmiölken insupne sveek och bedrägerij skuldh icke ähr till att troo; men för sin machtt skuldh icke oss allena uthan väl flere sine nabor skreckelig, sosom vnän ähnnu väl ihugkommer . . . Att nu icke allenast sleppa uthan och sielff hielpa honom på benen igen, med mindre hans fiädrar någott bliffve plockadhe, och hans vilkor besvärade, vij däremot kende någett styrke och förbättring, ded synes icke allenast vara osäkert och skadeligt, uthan och hänligt och förvijteligt, och ville på lychtone däraff fölie en seen och oläkelig ånger . . . ähr förmodeligt att efter som han myked hafver aff fremdhe med sin skadha lärdt bettere att rätta sitt regementt och krijssaker, att han oss och framdeles så myket odrägeligere eller åth minste besvärligere igenkomma skall”.

När fredsförhandlarna hade uttryckt sitt tvivel om att Novgorod kunde hållas på grund av den svåra provianteringssituationen, svarade kanslern, att man fick med alla medel försöka behålla staden i svenska händer. Om så behövdes, borde borgerskapet köras ut ur Novgorod, hävdade han. ”Vore och fast omildere handladt emoott fäderneslandet, om man för någre Nougärdeske borgares skuldh, skulle settia ded i någon fahra; och i den stadhen en part aff dem bleffve fördreffne skulle mången ährligh Finsk man setties uthur sitt hus och egendom.”⁴⁰

Detta betänkande är såtillvida märkligt, att det innehåller de väsentligaste dragen i det officiella synsättet gentemot Ryssland. Ryssland var mäktigt och falskt, dess invånare hade redan genom modersmjölken insupit en avog inställning mot utlänningar och dess makt var vida fruktad i Europa. Nu var det svagt, men en ny period av styrka var kanske att vänta. Det nya Ryssland skulle kanske vara farligare än det gamla, eftersom ryssarna under den stora förvirringens tid lärt sig både stats- och krigskonst av utlänningar. Därför gjorde man klokast, om man försökte nu litet plocka dess fjädrar och motverka den framtida fara, som kanske skulle hota från öst. Även de hårdaste metoder fick tillgripas för att för tillfället

³⁹ Gustav II Adolf den 14.11.1615 från Narva till de svenska kommissarierna. RA, Muscovitica 24.

⁴⁰ Axel Oxenstierna till de svenska fredsförhandlarna den 15.11. 1615. RA, Muscovitica 24. Tryckt i Rikskanslern Axel Oxenstiernas skrifter och brevexling. Utgifna af Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademien. I:2. Stockholm 1896 s. 246—249.

behålla Novgorod; det var bättre, att ryssarna själva fick lida än att den alltid hotfulla stormakten skulle som tidigare stå vid Finlands portar.

Mitt under fredsförhandlingarna mötte Gustav II Adolf Finlands ständer i Helsingfors i januari 1616. Kungen trodde på en snar förlikning med Ryssland och förberedde ständerna på ett kommande krig mot Polen. En stor del av hans tal var riktat mot Sigismund, men han tangerade också det ryska kriget genom att grundligt behandla dennes intriger i Ryssland.⁴¹ För de finländska ständerna var dock förhållandet till den östra grannen vida viktigare än relationerna till Polen. I en skrivelse den 2.2.1616 till ständerna i Sverige betonade finländarna den fara, vari Finland alltid hade svävat för ryssarnas skull. Syftet med detta aktstycke var att understryka nödvändigheten av att tåla fortsatta krigsbördor, men det kan också sägas spegla stämningen i allmänhet i landet. Finländarna konstaterade, ”hvadh stor tunga och besvär vij, som i denne landzänden ähre besittne, icke fjärran ifrån den Ryske gräntzen, nu i så många samfälte åhr, ja öfver mannaminne medh krich och örligh hafve uttstådt, besynnerligen af vår falske och ordlöse naboe och granne Ryssen, för hvilken vij icke allenast i feigdhethidher (hvilket ändogh ömkeligt nogh åhr) utan och i fridztidher, och mädan vänskapen vara skulle, aldrih hafve trygge och säckre i våre huus sittie och boo kunnet, förutan de åhrlige borgläger och annan besvär, som vij yttermeere än andre Rijkzens Ständer och inbyggare, för denne osäkre grändtz skuldh, åhrligen måste undraga och tåla”.⁴²

Den 31.3.1616 hänsköt kungen fredsfrågans behandling till riksrådet. Efter att ha redogjort för ryssarnas avslag på de senaste svenska förslagen förklarade kungen de motiv, som han hade i östpolitiken. Han hade inte funnit för gott att ge tillbaka Nöteborg, Jama, Koporje och Ivangorod av en hel rad orsaker. Först var fästningarna ”såsom een Nyckill för Finland och Lijfland, Så att så lenge de ähre i våre händer, haffver sigh Lijfland lijthet, men Finland alz inthett för Rysen att befhahra”. Den andra orsaken var, att ryssen blev genom det svenska innehavet av fästningarna ”stängd ifrån Siön”. Och skrivelsen fortsätter: ”Men där han antten finge Nöteborgh igen heller Ivanogårdt heller dem bådhe, att han framdeles lärde rätt kiänna sin macht; Siöns beqvämlicheet, och myckin annan Commoditet, som de Strömmar, Siögar och Strender medh sigh hafve, dem han här till inthett hafve kunnatt besinna eller rätt nyttia.” Sjövägen ”kunde han icke allenest ahngripa Finland på alle Orter, och bättre om Sommaren ähn om Vinteren, dedh han härtill inthett hafver förstått, Uthan han skulle för sin stoore macht skuldh, opfylla hee Östersiön medh Skepp och Lådior, Så at hee Östersiön, och enkannerligen Sverige, vore städes för honom osäkerett”. Vid sin resa

⁴¹ Gustav II Adolfs tal den 22.1.1616. Svenska riksdagsakter. Första serien 1521—1718. Avdelning II. Tiden från 1611. Del I:2 (1613—1616) s. 523—533.

⁴² *Ibidem* s. 539.

från Narva till Åbo runt Finska viken hade kungen lagt märke till hur Ivangorod, Nyen och Nöteborg låg och befunnit ”att så frampt Ryssen dedh blifver mechtigh igen, och han begynner rätt bruka sin machtt och lägenheet, Då måste antingen vij medh seendes öghon lathe förderfves Vijborgh, Räffle, Helsingfors och Borgo, Och sedan giffve honom tillfälle, att taga dem oss ifrån, hvadh dagh han vill” eller åtminstone råka med honom i ett nytt krig. Det viktigaste motivet bakom kungens fordringar var dock det faktum, att man kunde oberoende av hurudan fred det nu blev ändå vänta sig krig i öst i framtiden. Det var uppenbart, ”att Ryssen for sin medfödde, Sveklige art och Natur skuldh, näppeligen blifver vedh någon afskeedh, Utan så snart han kommer till sine fiedrer, gör han sigh lätteligen een orsak emoot oss . . . Hvarföre medhan han nu på Knecken ähr, att lefverere honom alt och alle våre Lägenheeter tillbaker? Och hielpa honom Uthan någon fast och fullkommeligh försäkringh på fötter igen? synes endeles vara emoot skääll och dedh gemeene bästa”.⁴³

Denna till rådet riktade utförliga proposition innehåller utöver de redan i andra sammanhang framkomna motiven även några nya aspekter på Rysslandsproblemet. Tanken att Ryssland skulle ständigt hota Finland och Estland var gammal, idén att Ryssland skulle en gång i framtiden samla sina enorma resurser efter att ha gått i västerlandets skola igenkänns från Axel Oxenstiernas betänkande från hösten 1615. Från rikskanslerns betänkande härrör också uttrycket, att man inte borde hjälpa landet ut ur dess förnedring. Ny är däremot visionen om Ryssland som blivande sjömakt, som kunde fylla Östersjön med sina krigsfartyg och hota själva det svenska moderlandet. Riksrådet svarade på propositionen den 5.5.1616 och betonade, att man borde få fästningsgördeln runt Finska viken i Sveriges ägo. Om ryssarna skulle få fästena åter, skulle de, när de hade repat sig på nytt, kanske ”på nytt och så myckit häfftigare . . . anfechta Sveriges Crones ägendom både uthi Finland och Estland”.⁴⁴

I juli 1616 vände Gustav II Adolf sig till riksrådet och bad om ett nytt betänkande i den ryska frågan. I detta betänkande, som är daterat den 12.8.1616, tog riksrådet upp de strategiska fördelar som kungen redan förut framlagt:

”Sedan ligge och Ivanogoråd, Jama, Coporie och Nötheborgh således, att dher dhe ähre i H.K.M:tz och Sveriges våld, då äre icke allenast Finland och Liffland sammanbundne och lantfaste, beqvämme vinter och sommar hvar andre undsättia medh all behoff och nödtorffter, och således passagen dhem emellan öpen, som här till haffver varit igenstängd, uthan och Ryssen aldeles täpt ifrån siön, Finland för alt fiendtligit öffverfall till siös försäkradh, alle dhe land i Ryssland som ligga vidh Ladaga och Onega

⁴³ Gustav II Adolf från Åbo till riksrådet den 31.3.1616. UUB, E 371. En kopia finns också i RA, Rådets handlingar och brev 10.

⁴⁴ Riksrådet till Kungl. Maj:t den 5.5.1616. Svenska riksdagsakter. Avdelning II. Del I:2 s. 546—548. Jfr också *Johannes Widekindi*, Thet Svenska i Ryssland. Tijo åhrs krijgz-historie. Stockholm 1671 s. 753.

siön till öfverfall öpne, och en stäteligh beqvämligheet uplåten, longt in uthi Ryssland, på framdeles feigdefall att grassera. Att gifva nu sådana lägenheter uthur sine händer, dhem man aldrih kan förmoda att få igen, medh mindre dhe deste ährligare aff Rys- sen bleffve igen löste, är emot all skääl och Rijksens säkerheet, synnerligen när man vill betrachta, hvadh tilfälle Ryssen kan haffva ifrån Nöteborgh, Finland och Sverige medh lodior att bekrijga, dher han framdeles sin macht och lägenheet rätt känna lärer.”⁴⁵

Det nya i detta betänkande, som annars återger kända synpunkter, är den offensiva anda, som på ett ställe skymtar fram — de nyanskaffade områdena skulle inte bara vara ett skydd för riket, utan också en utmärkt anfallsbas i framtida krig. Även denna tanke möter man hos kungen nästföljande år.

Förhandlingarna hösten 1616 framskred med större framgång än vad man hade väntat sig. Den 27.2.1617 undertecknades i Stolbova det slutliga fredsfördraget. Sverige fick behålla utöver Kexholm även Ivangorod, Jama, Koporje och Nöteborg. Av planerna på handelsmonopol i Östersjön säger fördraget föga. Och ännu mindre uppnåddes något i norra Ishavet, där Sverige inte fick fast fot.⁴⁶

Redan innan Stolbovafreden slutits behandlade Gustav II Adolf den skymtande lösningen i ett tal vid Örebro riksdag i januari 1617:

”Hvad säkerheet hade man kunnat hafft aff then fienden”, sade kungen, ”som sällan håller troo och lofven? Hans framledne bedriffter hafva (thet) nogsampt bevijs. Ty uti Finland och Estland hafva Sveriges undersåter uti sielfva freden icke varit säkre för Ryssens öfverfallande, alt medhan han oss så när gräntzat hafver: Skulle nu vij få honom samma lägenheter igen, thermedh han oss tilförende skada giordt hafver, och nu uti våra händer är? Thet kan aldrih någon förständig man, och särdeles den som Fäderneslandet älskar, någonsin gilla. Hvij skulle vij Svenske vara så tokota, at ther vij medh Laduga siön medh de stoor och trettijo mijler breda morasen och med den strijda Narfveske åhn kunna skilia Ryssen ved oss, släppa honom lijka som in uthi vår förstugu uti Lijfland och Finland, allenast för try eller fyra åhrs stillhet skull, effter han mästedeels icke länger plägar sig stilla hålla? Icke äro de landen heller så ringa till att skatta, alldenstund att the äre aff een stoor ymnogheet, och elliest vidt begrepne och stora, i så måtto thet the then omkostnaden, som der på gången är, väl kunna hembära . . . All sådan vår beqvemligheet hafver giordt Ryssen saken thess besvärligare; och ther til med, det han sig hafver sedt sigh utelycktas ifrån Östresjösiidan, och att altså honom häreffter måste vara förbudet att komma någorstädes till Österhafvet, heller och med sine lådior bruka dess beqvemlighet sig til goda, anten till krigz eller köpenskap, utan så vidt man thet vill honom tilstädia och effterlåta: Aldenstund Narven och Ivanogrod sluta Narviske åhn, och Nöteborg stänger Nyen, hvarigenom han allenast hafver kunnat komma till siös. Han hafver och uti framledna tider sedt de beqvemligheter vij hafve haft genom thessa floder honom skada att giöra. Ty hafva ther igenom måste parten öfverfarit aff hans land, som med oss gräntzar”.⁴⁷

⁴⁵ Riksrådets svar den 12.8.1616. RA, RReg 1616:331v—341v. Tryckt i Svenska riksdagsakter. Avdelning II. Del II:1 (1617). Stockholm 1943 s. 8—9.

⁴⁶ (*Generalstaben*), Sveriges krig I s. 561—563.

⁴⁷ Gustav II Adolf den 28.1.1617. Svenska riksdagsakter. Avdelning II. Del II:1 s. 103—104.

Detta tal innehöll en del bekanta argument, som härstammade från den tidigare diskussionen. Beskrivningen av den fara, vari den östra riksdelen även i fredstid hade fått befinna sig, var hämtad från lantdagen i Helsingfors 1616, där de finländska ständerna stod för denna åsikt. Uppfattningen om att fredsperioderna med Ryssland brukade vara kortvariga byggde på kunskapen om förhållandena på 1500-talet och presenteras bl.a. i Petrus Petrejus' beskrivning av ryssarnas opålitlighet osv.

Efter det att Sverige verkligen uppnått det som man eftersträvat var Gustav II Adolf mycket nöjd och underströk att något mycket viktigt för hela riket hade inträffat. Detta skedde i de många utkast till det stora tal, som kungen skulle hålla vid riksdagen i Stockholm i augusti 1617. Utkasten har bevarats som avskrifter av Elias Palmiskiölds hand med anteckningen, att de har kopierats ur kungens egna manuskript. Man kan genom läsning av dessa koncept lägga märke till att kungen ville ge Rysslandsfrågan ett stort utrymme i sitt tal vid kröningsriksdagen och att han ansträngde sig att finna slående formuleringar, som underströk den vunna segerns värde för riket. Då anteckningarna inte är daterade, kan man tyvärr inte se, i vilken ordning det stora talet växte fram under arbetets gång.

Den bild, som man möter i dessa utkast, är följande. Den svenska segern, skriver kungen i ett av dessa koncept,

”vore icke så högt till att skatta, hvar thet icke vore een sådan fiende, then ther een lång tijdh bort åth lijka till macht är skattat vorden medh the allermächtigste och väldigste regementen som i verlden ähre. Honom hafva icke allena hans nästbelägna grannar fruchtat, utan och andra som väl fierran ifrå honom bodt hafva; och thet alt icke uthan orsak. The hafva seht, hördt och sielfva befunnit hans macht, ther medh han många både Christne och Hedniske landh betvunget hafver. Hvilcken vill sådant alt neka; alldenstund Cassan, Astracan, Sibirien, the try Tatriske konungarijken ähn på thenne stund i thet Ryska ook draga måste, altförthy the af Ryssen öfvervunne ähre. Turcken hafver måst öfvergifva sitt arbete som han hadhe begynt och mycket påkåstat, then tijdh han ville Tanaim och Volgam tillsammans gräfva, och så thet Caspiska och Svarta hafven tillsamman foga, alt för then orsak skuld att Rysserne them för mechtige vore. Eliest hafver och Ryssen hemburit öfver the Turcker en väldig seger thå the ville the Astracaner ifrå the Ryssers trädom låssa. The Påler achta sig för stridbart folck, rosa och theraf att the många feltslagh på åthskillige tijder vunnit hafve, måste doch ännu i dag lijda, att then Sevirske provintz som till Polen lydt hafver af Ryssar besittes.”⁴⁸

Denna passus i talet innehåller så att säga ett jämförande och internationellt perspektiv på Rysslandsfrågan, något som hade varit sällsynt i officiella svenska uttalanden tidigare. Att Ryssland hade vuxit i alla väderstreck, inte bara expanderat åt svenskt håll, syns också i ett annat utkast till det stora talet, där kungen säger, att ”alla the triumphers ähra som han [ryssen] hafver hafft öfver Lijf-

⁴⁸ (C. G. Styffe), Konung Gustaf II Adolfs Skrifter. Stockholm 1861 s. 174—175.

ländere och Svenske, af the Kasaners och Astrakaners underkufvande, som han hafver öfver the Tartarer och Turcker . . . och så många andre stridbare barbariske nationer, hafva vij honom lijka såsom ifråntagit”.⁴⁹ I en tredje version till samma tal underströk Gustav II Adolf ryssarnas krigiska bedrifter med ännu en ny vändning: polackerna hade nog ”som grufvelige och hungrige lejon herskat och regerat [i Ryssland], till thes the Rysserne tvingade genom theras obarmhertiga röfvan och rappan (ther medh the landen förödde) till att drifva them som hundar uth, hvilket alt theras macht och mandom nocksambt bevijs”.⁵⁰ Det nya i dessa utkast — och i den officiella svenska Rysslandssynen överhuvudtaget — är Gustav II Adolfs kunskaper om Rysslands makttillväxt alltifrån 1500-talets mitt, då Kasan och Astrakan förenades med Moskvariket. Man kan anta att kungen hade — direkt eller indirekt — tagit intryck av någon framställning av Rysslands historia.

I sitt slutliga tal vid riksdagen i Stockholm den 26.8.1617 tecknar kungen med påtaglig stolthet en bild av den kraftiga motståndaren, av den heta striden och av segerns frukter:

”Vi hafve tillbakadrifvit denne vår mächtige granne, med hvilken vi i förledne tider hafva vistats lijkasom aff ålder uti en oviss tillstånd och fahrligh lägenheet, och honom ther hän bracht, thet han hafver måst till evig tid släppa dhe roofhuus therutur han oss tillförende beskadat hafver, och nu blifva (i thenna Guds nåde) från oss skild, med sjögar, moras och strömmar hvaruthöfver han icke så lättelig kan komma och oss skada tillfoga. Fordom hafver hans nära naboenskap skadat oss, fördenskul det han hafver varit oss närbelägen och gränsat med största delen af de land som på den sidan hafvet liggia, hafver elliest der brede vid haft beqvämliga och bättrijke strömmar, såsom hafva sin ursprung långt in uti hans bäste och folckrikeste land, therigenom har sin macht lätteligen hafver kunnat sambla, och sedan med strömmen neder åth i lätteste maak oss på halsen föra. Detta förutan hafver hans gräntzande med oss icke allenast uti krigstijder varit förderfvelig, utan och uti fredztijder fast förtretlig, efter hvarken herre eller undersåtare hafva uti sjelfva beslutne freden kunnat boo i säker- och trygghet för Ryssens öfverfallande, hvilket honom här i denna seger är fråntagit.”⁵¹

Kungen hade alltså märkt en ny aspekt i den ryska faran — den att ryssarna kunde mycket snabbt samla och förflytta sina stridsstyrkor längs de talrika floder, som genomflöt landet. På dessa floder hade kungen haft ett öga redan tidigare, som talet vid Örebro riksdag visar, men då hade han sammankopplat dem med ett offensivt krig, fört av svenskarna i Ryssland. Härefter poängterade kungen i kraftiga ordalag den ärorika segern:

”. . . ty intet kan vara härligare och yppare, än thet at vij hafve aftvungit (för rättvijs orsak skull) från vår fiende Ryssen så många härlige land och fasta slott, ja den fienden

⁴⁹ Ibidem s. 176.

⁵⁰ Ibidem s. 160.

⁵¹ Ibidem s. 178—179.

Ryssen som hafver altid glorierat af the stora och vidt begrepne land, ther öfver han en herre är . . . Hans macht är icke till förachta, ty desse hans land hafver varit och än äro upfylte medh stoor adel, mycket bönder och folckrijke städer, hvilket han som oftast hafver låtit see genom de märckelige stora härar som han till fält fördt hafver . . . Denne hans stora macht styrker icke litet the väl belägne sjögar och floder, som hans land igenom flyta, aldenstund han uti kort tid sin macht, som vid Caspiske hafvet belägen är, kan uppå det lättaste uppför floden Volgan och utför strömmen Velock till Östersjön föra . . . hvilket alt icke allena hans macht bevijsjer, och hafver hans näste grannar bracht dertill, att de honom fruchtat hafva, utan att jämväll andra som fierran noch hafva ifrå honom bodt och belägne varit.”

Efter att ha redogjort för de nederlag Kasan, Astrakan, Tatariet, Turkiet och Polen hade lidit mot Ryssland i samma anda som i utkastet fortsatte Gustav II Adolf:

”All denna förenämde stora macht, goda lägenheet och önskade lycka, hafver förorsakat hans stora mod, högfärd och det han ingen sin lijka skattade: ja således det han icke hade skolat kunna i förtijden troo, thet Svirges macht, Svenske mäns freigd och mandom hade skolat kunnat (genom Guds nådes bijstånd) honom derhän tvinga, det han en sådan fred skulle med oss ingå, som nu, dess Gudi loff, skedt är.”⁵²

Och talet fortsätter:

”Vi genom dhenna fästningar belägenheet nu kunna uti Finland och Estland icke allenast uti fredztider, utan och väl vid uppenbare feidetijdher säkre och trygge boo för Ryssarnes infall. Finland är nu skildt ved Ryssland igenom den stora Laduga sjön, och är väl så bredt öfver honom såsom hafvet vara kan emillan Sverige och Åland eller emellan Estland och Nyland, der än här till dags ingen Pålack hafver tort öfverkomma. Så förhoppas jag till Gud, att det ock skall Ryssen här efter blifva svårt öfver denna bäcken at hoppa eller springa, och hvar han än, det Gud afvände, thet öfver komme, skulle doch näst Gudz macht, the fästningar, Kexholm och Nöteborg . . . them väl en stund upphålla och passen in uti Finland förtaga. Estland skyddar Narfven och Ivanogrod, der till den strijda och breda Narfviska åån, som sitt ursprung tager utur den skiöna siön Peibas, hvar öfver till at komma och icke så lättelig ske kan.”

Stora kärrmarker skilde den svenska gränsprovinsen Ingermanland från Ryssland; längst i norr bildade fjällen oöverkomliga hinder för angriparen.

”Och synes lijka som sielfva Gudh genom naturen, hade i denna victorie velat befrija oss för vår falske granne Ryssen. Tvärt emoot igen hafver Gud gifvit oss bättre lägenheet honom till at bekrijsja, hvar, det Gud afvände, åter igen med honom krigas måste . . . Desse lägenheter hafver fienden förr haft och på förbenemde strömmar kunnat med lodior öfverfara heela den Finska skiärgård, hvilket honom icke utan besvär hade stådt till at hindra, efterty han hade macht mång tusende lådior åstad att komma, så at det hade varit vädelig, at icke heela Finland hade stått i fahra.”⁵³

⁵² Ibidem s. 179—181.

⁵³ Ibidem s. 181—183.

I de sista meningarna i det citerade stycket ur Gustav II Adolfs tal skymtar reminiscenser från de ryska flottanfallen mot Nylands skärgård på 1590-talet. Därefter övergick kungen till att behandla den handelspolitiska nytta, som freden enligt honom innebar. Ända sedan Erik XV:s tid hade svenskarna strävat efter att få kontroll över den ryska handeln, men först i och med Stolbovafreden hade möjlighet därtill skapats.⁵⁴

Stolbovatraktaten innehöll vissa stadganden om gränsdragningen. De befullmäktigade kommissarierna, som skulle dra gränslinjen mellan Ingermanland och Ryssland, skulle möta varandra den 1.6.1617 mellan Nöteborg och Ladoga och skulle sedan skilja Nöteborgs, Koporjes, Jamas och Ivangorods län från de ryska Ladogas, Novgorods, Somers och Gdovs län. En annan kommission, bestående likaledes av svenskar och ryssar, skulle samma dag, den 1.6.1617 möta varandra vid Ladogasjön och därefter dra gränsen mellan Kexholms län och Ryssland.⁵⁵

Gränsdragningen började i själva verket först i oktober 1617 och avslutades i augusti 1621. Den kom alltså att ta ej mindre än nästan fyra år i anspråk. Rågängen körde fast i början av april 1618 vid södra stranden av insjön Unusjärvi. Striden gällde två kapell, Porjärvi och Repola, vilkas areal och invånarantal var tämligen ansenliga. Saken tycktes ligga så till, att den envisare skulle vinna tvisten.⁵⁶

Hela tiden 1618—1620 grälade kommissarierna om en enda sak — i vilken riktning gränsen skulle dragas norr om Unusjärvisjön. Ju längre förhandlingarna blev, desto klarare visade det sig, att både de ryska kommissionerna och den karelska befolkningen hade blivit påverkade av den nya nationalism, som hade vuxit fram i det på nytt stabiliserade Moskvariket och som ansåg landavträdelserna till de trolösa svenskarna vara en nationell skam. En redogörelse över den växande ryska nationalismen ingår i ett brev, som skickades till kungen den 27.8.1620. Bland befolkningen på andra sidan gränsen cirkulerade ett rykte, enligt vilket det ryska folket hade syndat mycket, varför stora områden ryskt land hade kommit under främmande välde. Nu skulle emellertid en ny tid börja. ”Och der så är”, fortsätter referatet, ”att dhe Svenske icke villie lätha sigh äthnöije medh det som uthi den Fridzhandell som senast giordes besluthet är, Så haffver Gudh låfvat dem bistånd, så att om dhet åther kommer til krigz igen så är Rysserne tillsagdt Grentz inemot Åbo”.⁵⁷

I slutet av juni 1620 gav Gustav II Adolf tillåtelse att helt avstå från kravet på Porjärvi och Repola. Denna befallning ledde till att gränskommissarierna i mars

⁵⁴ Ibidem s. 183—184.

⁵⁵ *Arvi Korhonen*, Suomen itärajan syntyhistoriaa s. 12—14.

⁵⁶ Ibidem s. 77—102.

⁵⁷ Kommissarierna Hans Munck, Gorgonius Henriksson och Andreas Bureus till Kungl. Maj:t den 27.8.1620. RA, Muscovitica 546. Brevet refererat i *Arvi Korhonen*, Suomen itärajan syntyhistoriaa s. 188—189.

1621 gav efter och gränsen drogs på sommaren 1621 i stort sett efter den linje ryssarna hade förordat. Gränsöverenskommelsen undertecknades, förseglades och utbyttes slutligen den 3.8.1621.

Som grund för den svenska östpolitiken under gränsdragningen tjänade Stolbovafördraget. I denna överenskommelse stadgades det bl.a., att lokala konflikter borde uppklaras genom fredliga förhandlingar mellan ståthållarna i gränstrakterna (art. 21—22). Dessutom innehöll traktaten ett slags nonaggressionsöverenskommelse genom att i den räknades upp ett antal på grund av tidigare erfarenhet sannolika anfallsmån på bägge sidor gränsen, mot vilka det nu officiellt förbjöds att attackera utan att freden först uppsagts. Bland de i denna artikel (art. 25) nämnda ställena märks utöver gränsorterna Narva, Ivangorod, Jama, Koporje, Nöteborg, Kexholm och Kajana också en del tryggare belägna centra såsom Viborg, Reval, Wittenstein, Nyslott, Uleåborg och till och med Tavastehus, men inte t.ex. städerna Borgå och Helsingfors vid Finska vikens norra kust. ”Nonaggressionspaktens” bestämmelser visar alltså, att den svenska riksledningen fruktade rätt djupa ryska anfall till lands in på svenskt territorium, men inte räknade med sjökrig med den östra grannen.⁵⁸

Förhållandet till Ryssland behandlades vid riksdagen i Stockholm i februari—mars 1620. I propositionen den 28.2.1620 frågade kungen efter ständernas åsikt om hur man borde förhålla sig till det att ryssarna hade ”Upskutitt och fördrögt Rågängen, sompt trängdt sigh häär och där in på Oss”.⁵⁹ Av intresse är här bara borgarståndets svar på kungens fråga. I motsats till de andra stånden ansåg borgarna, att ryssen hade i sitt dröjsmål ”någott annat där Under . . . effter han är och altijdh varit hafver een sådanne granne, som lijtt är till troende”.⁶⁰ Den nedärvda, misstänksamma andan i fråga om Ryssland skymtar i detta uttalande. Riksdagen gav Kungl. Maj:t full handlingsfrihet i fråga om den östra grannen, vare sig det blev fred eller krig.⁶¹ Denne gav uttryck för sin syn på Ryssland i ett brev till riksrådet i augusti 1621: man fick vara på sin vakt, ”effter man dem [ryssarna] alltid moste troo om dedh värsta”.⁶²

4

De ovan citerade beskrivningarna av den ryska faran innehåller de i början av denna uppsats nämnda tre elementen — uppfattningen om Rysslands expansionsvillighet och opålitlighet samt kravet på en skyddande buffert. Ur dessa grund-

⁵⁸ Sverges Traktater med Främmande Magter. Utgifne af O. S. Rydberg. V:1 (1572—1632). Stockholm 1903 s. 257—260.

⁵⁹ Kungl. Maj:ts proposition den 28.2.1620. RA, Riksdags- och mötesacta 1619—1622. (Sign. R 4779). Utskottsmötet 1620. Registratur: 168.

⁶⁰ Borgarståndets svar den 7.3.1620. Nämnda registratur: 189.

⁶¹ Ständernas beslut den 17.3.1620. (And. Anton Stiernman), Alla Riksdagars och Möten Besluth I. Stockholm 1728 s. 738—739.

⁶² Gustav II Adolf till riksrådet den 26.8.1621. RA, RReg 1621 juli—dec.: 440.

drag växer småningom under 1610-talet ett mångfacetterat försvar för den förda östpolitiken fram, som kulminerar i Gustav II Adolfs stora tal vid riksdagen i Stockholm i augusti 1617. Det ryska hotet beskrivs ju mer man närmar sig Stolbovafreden allt mera detaljerat, ofta med tydliga reminiscenser från förhållandena på 1500-talet. Man kan lägga märke till att Petrus Petrejus' stora Rysslandsverk "Regni Muschovitici Sciographia" från år 1615 innehöll en bred beskrivning av den traditionella ryska trolösheten, av ryssarnas svekfullhet såväl i krig som i fred. Vissa drag, som ingick i denna beskrivning, finns också med i Gustav II Adolfs tal vid Örebro riksdag i januari 1617. På minnena från 1500-talet byggde även ett yttrande från lantdagen i Helsingfors i februari 1616, där ständerna underströk, att fruktan för ryssarna hade varit levande verklighet i den östra rikshalvan inte bara under fejdetid, utan även under djupaste fred. Också denna passus hade funnit sin väg till kungens tal vid riksdagen i Örebro. Vidare tycks minnesbilderna av de ryska sjöanfallen under det 25-åriga kriget i Finska vikens skärgårdar ha färgat uttalandena, för första gången i en kunglig skrivelse i mars 1616, då det gällde att motivera, varför Ryssland helt borde utestängas från Östersjön. Även det nya ordet "arvfiende", vars första belägg finns i ett öppet brev från 1615, tyder på att man omkring 1615—1616 ville betona den urgamla, oförsönliga fiendskapen mellan de båda rikena.

Med uppfattningarna om den ryska farans urgamla karaktär blandade sig från och med 1615 fruktan för ett framtida Ryssland, som hade gått i Västerlandets skola och som skulle bli en stormakt med kolossal slagkraft. Det första belägget för detta synsätt påträffar man i Axel Oxenstiernas betänkande till de svenska fredsförhandlingarna i november 1615. Ryssarna hade insupit sin falskhet genom modersmjölken, skrev kanslern, och var ett ovanligt mäktigt folk, som hade hållit sina grannar i ständig skräck. Nu var Ryssland tillfälligt svagt och dess fjädrar kunde plockas; att inte göra detta skulle vara dålig politik från Sveriges sida, speciellt som Ryssland hade lärt sig mycket av Västerlandet under den stora oredan. Denna skrivelse som så många aktstycken från ifrågavarande tid är något av en apologi för den förda östpolitiken. Man var beslutet att utvidga rikets territorium österut, vilket krävde sitt rättfärdigande inför egna undersåtar och utlandet.

Efter Oxenstiernas betänkande — som betydde mycket för synen på Ryssland — kom den svenska östpolitiska propagandan att bestå av en blandning av gammalt och nytt. Ryssfruktan i mera traditionell mening förenades i denna propaganda med en visionär syn på det framtida starka Ryssland, som liknar Gustav Vasas och kurfurst Augusts rysskräck från 1500-talets mitt. Gustav II Adolf, som själv satte sin prägel på den officiella Rysslandssynen genom sina tal, företrädde denna uppfattning. I mars 1616 förfäktade kungen åsikten, att de ryska fartygen kunde nå det egentliga Sverige, om den ryska expansionen inte hölls bakom de nyförvärvade bälverken. När segern och freden var ett faktum, genomsyrades

kungens uppfattningar om Ryssland av en triumfatorisk segerglädje. Fastän det inte längre var nödvändigt att egga undersåtarna till krigiska ansträngningar genom att framhäva hotet från de listiga ryssarna, saknade Gustav II Adolfs tal inte omnämmanden om detta hot. Ryssarnas expansionsvillighet och falskhet utgjorde enligt kungen själva orsaken till kriget; genom dessa ryska egenskaper hade kriget varit moraliskt berättigat och segern välförtjänt. Belöningen var enligt kungen densamma som man i årtionden hade eftersträvat: en buffert i öster, som utestängde Ryssland från Östersjön och från de svenska kärnlandens grannskap.

The Threat from the East: discussions on Swedish national security policy prior to the Treaty of Stolbova

The choice of czar in Moscow in 1613 found Sweden, who had had her own candidate for the vacant throne, on a collision course with the new rulers in Central Russia. The conflict was resolved through lengthy negotiations, conducted against a background of military pressure and open warfare, and settled at the Treaty of Stolbova in February 1617.

The source material of the history of the war with Russia also includes historical views and opinions. The Russian question was a subject for discussion between King Gustavus Adolphus II, Axel Oxenstierna and the Privy Council, and a subject for political propaganda and agitation at meetings of various kinds. As regards the opinions on Russia, the internal discussion and the outwardly directed propaganda show scarcely any differences.

Conceptions as to the potential threat from Russia occupied a dominant place in the political debate of the 1610s. The Russian danger was emphasised in various connections while trade-political discussions, for instance, were more rare. On closer inspection these views as to the dangerousness of Russia can be resolved into three different statements which were intermingled with each other and with information on the actual political situation with regard to the East. These statements were:

- 1) Russia is always willing to expand;
- 2) Russia is always untrustworthy; and
- 3) Sweden needs an outpost or a buffer against the Russian threat.

At the beginning of the 1610s these opinions were by no means new; they had been in evidence in Sweden for a long time. After the appointment of the czar in 1613, however, they became very common. Thus, in the proposition to the Riksdag in Västerås in December 1613, Russia's untrustworthiness was linked with the necessity of having a line of forts in the east. In this proposition the king asked the estates whether Sweden should buy peace through relinquishing the forts, which would "strengthen our false enemy without giving a secure peace". The answer was, of course, that a buffer in the east was needed since the previous experience of Russia as a neighbour was so negative. Chancellor Axel Oxenstierna was an influential leader of opinion on political matters concerning the East. His report from November 1615 to the peace negotiators contained proposals which were subsequently followed. Russia was the underdog, but she could rise up and be just as dangerous as before, if not more so, since she had learnt much from foreigners. It was thus essential to weaken the Russian czardom in every possible way. King Gustavus Adolphus was following the same line of thought when,

in a communication to the Privy Council in March 1616, he predicted that Russia would develop into a maritime power in the Baltic area unless she was cut off from the sea.

After the Treaty of Stolbova in 1617 the king dealt with the newly-gained peace in a speech at the Coronation Riksdag in August that year — a speech which, judging from preserved drafts, he prepared very carefully. The speech was a confluence of elements from conceptions of Russia from different periods. The Russian danger was described in terms which reveal that the king had in mind the many, long border wars with the czardom, and that he was aware of how the power of Russia had grown in other directions too. In conclusion he emphasised that the auspicious treaty had given Sweden a natural frontier against the Russians, which would make it difficult for them to launch fresh attacks against Sweden.